

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI KADASTR TIZIMINI RIVOJLANTIRISH ASOSLARI

Ismatillayev Sh.L.-- "TIQXMMI" MTU talabasi

Qodirjonov A.-- "TIQXMMI" MTU talabasi

A'zamjonov H.-- "TIQXMMI" MTU talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda raqamli kadastr tizimini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Kadastr ma'lumotlarini raqamlashtirishning ahamiyati, mavjud muammolar, xalqaro tajriba hamda tizimni takomillashtirish yo'nalishlari yoritilgan. Tadqiqot yakunida yagona geoaxborot makoni, ma'lumotlar sifati, standartlashtirish va kadrlar salohiyatini oshirishga qaratilgan takliflar asoslangan.

Kalit so'zlar: raqamli kadastr, geoinformatsion tizim, yer resurslari, ko'chmas mulk, raqamlashtirish.

Kirish. So'nggi yillarda O'zbekistonda davlat boshqaruvini raqamlashtirish, elektron xizmatlar ko'lamini kengaytirish va ochiq-oshkora boshqaruv tamoyillarini joriy etish ustuvor yo'nalishlardan biriga aylandi. Bu jarayonda yer va ko'chmas mulk obyektlari haqidagi ma'lumotlar alohida o'rin tutadi, chunki aynan kadastr ma'lumotlari mulkiy huquqlarni himoya qilish, investitsiya muhitini yaxshilash, soliq solish va shaharsozlikni rejalashtirishning asosiy axborot bazasini tashkil etadi. An'anaviy qog'oz asosidagi kadastr yuritish usuli ma'lumotlarning tarqoqligi, yangilanish tezligining pastligi va xatolar ehtimolining yuqoriligi kabi cheklovlarga ega. Raqamli kadastr esa fazoviy va huquqiy ma'lumotlarni yagona elektron makonda birlashtirib, ulardan real vaqt rejimida foydalanish imkonini beradi.

Shu bois mazkur tizimni rivojlantirish nafaqat texnik, balki iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga ega masaladir.

Maqolaning maqsadi O'zbekistonda raqamli kadastr tizimini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni hal etish yo'nalishlarini asoslashdan iborat. Tadqiqotda tahlil, qiyosiy o'rganish va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi.

Asosiy qism. Kadastr — bu yer uchastkalari, binolar va inshootlar kabi ko'chmas mulk obyektlarining joylashuvi, chegaralari, maydoni, maqsadli vazifasi, qiymati hamda ularga bo'lgan huquqlar haqidagi ma'lumotlarning tartibga solingan davlat tizimidir. Xalqaro tajribada kadastr yer boshqaruvi tizimining (land administration) asosiy tarkibiy qismi sifatida qaraladi va u mulkiy munosabatlarning ishonchliligini ta'minlaydi [1].

Raqamli kadastr tizimining mohiyati shundaki, bunda obyektlarning fazoviy tavsifi geoaxborot tizimlari (GIS) yordamida, huquqiy va tavsifiy ma'lumotlari esa elektron reyestrlar orqali yuritiladi. Ushbu ikki turdagi ma'lumotlar yagona identifikator asosida o'zaro bog'lanadi. Natijada foydalanuvchi muayyan uchastka bo'yicha xarita, egalik huquqi, cheklovlar va tarixiy o'zgarishlar haqidagi axborotni bir joydan olish imkoniga ega bo'ladi.

Raqamlashtirishning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat: birinchidan, ma'lumotlarga kirish vaqti qisqaradi va xizmat ko'rsatish jarayoni soddalashadi; ikkinchidan, qog'oz hujjatlarning yo'qolishi yoki buzilishi xavfi kamayadi; uchinchidan, turli idoralar o'rtasida ma'lumot almashish osonlashadi; to'rtinchidan, qaror qabul qilishda tahliliy asos kuchayadi. Bundan tashqari, raqamli tizim korrupsiya xavfini kamaytirishga va mulkiy huquqlar ochiqligini oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda kadastr faoliyatining huquqiy asosini Yer kodeksi (1998), “Davlat kadastrlari to‘g‘risida”gi Qonun (2000) hamda ularga muvofiq qabul qilingan qonunosti hujjatlari tashkil etadi [2; 3]. Ushbu hujjatlar kadastr yuritishning umumiy tartibi, ma’lumotlarning ochiqligi va ulardan foydalanish qoidalarini belgilaydi.

Raqamlashtirish yo‘nalishida esa “Elektron hukumat to‘g‘risida”gi Qonun (2015) va “Raqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasi muhim dasturiy hujjat hisoblanadi [4; 5]. Ularda davlat xizmatlarini elektron shaklda ko‘rsatish, idoralararo ma’lumot almashinuvini yo‘lga qo‘yish va yagona axborot platformalarini yaratish vazifalari belgilangan. Kadastr sohasida bu vazifalar mulk huquqini ro‘yxatdan o‘tkazish, kadastr hujjatlarini rasmiylashtirish va ularni onlayn shaklda taqdim etish jarayonlarida o‘z aksini topmoqda.

Shunga qaramay, huquqiy bazani yanada takomillashtirish zarurati saqlanib qolmoqda. Xususan, raqamli kadastr ma’lumotlarining huquqiy kuchi, elektron hujjatlar aylanishi, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va geofazoviy ma’lumotlar standartlari bo‘yicha yagona va aniq normalar zarur.

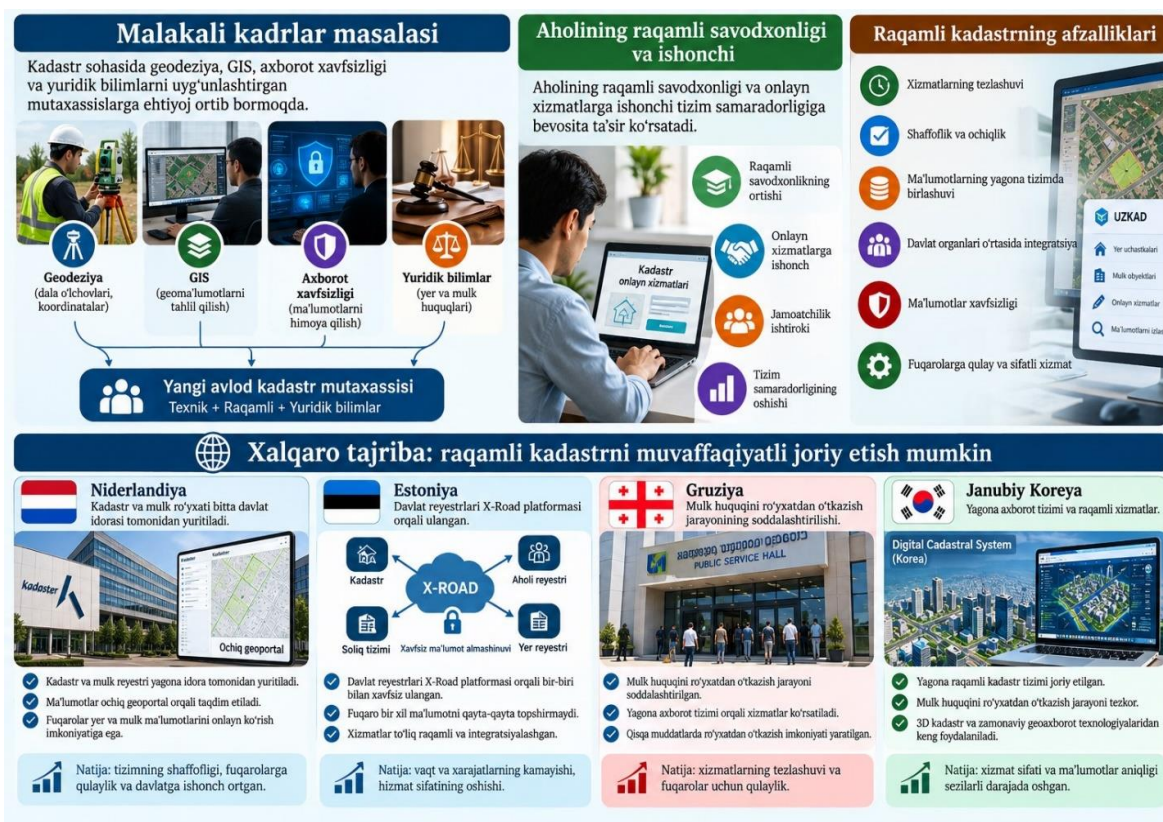
Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli kadastr tizimini rivojlantirishda bir qator muammolar mavjud. Ulardan birinchisi — ma’lumotlar bazalarining tarqoqligi. Yer resurslari, qurilish, soliq va ro‘yxatga olish idoralari o‘z axborot tizimlarini alohida yuritganligi sababli, bir obyekt bo‘yicha turli manbalarda bir-biriga mos kelmaydigan ma’lumotlar paydo bo‘lishi mumkin.

Ikkinchi muammo — ma’lumotlar sifati va dolzarbligi. Eski qog‘oz arxivlarni raqamlashtirish jarayonida koordinatalardagi nomuvofiqliklar, chegaralarning ustma-ust tushishi va maydonlardagi farqlar kuzatiladi. Uchinchidan, tizimlar o‘rtasida interoperabillik, ya’ni texnik va semantik moslik yetarli darajada ta’minlanmagan. To‘rtinchidan, kiber xavfsizlik va

ma'lumotlarni himoya qilish talablari raqamli muhitda yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, malakali kadrlar masalasi ham muhim. Kadastr sohasida geodeziya, GIS, axborot xavfsizligi va yuridik bilimlarni uyg'unlashtirgan mutaxassislarga ehtiyoj ortib bormoqda. Aholining raqamli savodxonligi va onlayn xizmatlarga ishonchi ham tizim samaradorligiga bevosita ta'sir

ko'rsatadi.

Xalqaro tajriba raqamli kadastrni muvaffaqiyatli joriy etish mumkinligini ko'rsatadi. Masalan, Niderlandiyada kadastr va mulk ro'yxati bitta davlat idorasi tomonidan yuritilib, ma'lumotlar ochiq geoportal orqali taqdim etiladi. Estoniyada esa davlat reyestrleri X-Road platformasi orqali bir-biri bilan xavfsiz tarzda ulangan bo'lib, fuqaro bir xil ma'lumotni qayta-qayta topshirmaydi. Gruziya va Janubiy Koreya tajribasida ham mulk huquqini ro'yxatdan o'tkazish jarayonining soddalashtirilishi va yagona axborot tizimiga o'tilishi xizmat sifatini oshirgan.

O'zbekiston sharoitida raqamli kadastr tizimini rivojlantirish quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga olishi maqsadga muvofiq. Birinchi yo'nalish — yagona geoaxborot makonini shakllantirish. Barcha idoralar foydalanadigan yagona fazoviy asos va obyektlarning yagona identifikatsiya raqami joriy etilishi ma'lumotlarning takrorlanishini va nomuvofiqliklarni bartaraf etadi.

Ikkinchi yo'nalish — ma'lumotlar sifatini ta'minlash. Buning uchun arxiv ma'lumotlarini bosqichma-bosqich tekshirish, zamonaviy geodezik usullardan (GNSS, aerofotosyomka, uchuvchisiz uchish apparatlari) foydalanish va ma'lumotlarni yangilash muddatlarini belgilash lozim. Uchinchi yo'nalish — me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish. Raqamli kadastr ma'lumotlarining rasmiy maqomi, ulardan foydalanish tartibi va shaxsiy ma'lumotlar himoyasi alohida normalarda aniq belgilanishi kerak. To'rtinchi yo'nalish — texnologik xavfsizlik va barqarorlik. Ma'lumotlarni zaxira nusxalash, kirish huquqlarini nazorat qilish va axborot xavfsizligi standartlariga rioya etish tizimning ishonchliligini ta'minlaydi. Beshinchi yo'nalish — kadrlar tayyorlash va aholi bilan ishlash. Oliy ta'lim muassasalarida geoinformatika va kadastr yo'nalishlarini uyg'unlashtirish, mutaxassislarning malakasini muntazam oshirish hamda aholiga elektron xizmatlardan foydalanish bo'yicha tushuntirish ishlarini olib borish zarur.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli kadastr tizimini rivojlantirish O'zbekistonda yer va ko'chmas mulk obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni yagona, aniq va tezkor shaklda boshqarish, mulkiy munosabatlarning shaffofligini ta'minlash hamda davlat xizmatlari sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Kadastr ma'lumotlarining raqamlashtirilishi natijasida yer uchastkalari va ko'chmas mulk obyektlari haqidagi axborotni tezkor izlash, yangilash, tahlil qilish va undan boshqaruv qarorlarini qabul qilishda foydalanish imkoniyatlari kengayadi.

Mavjud huquqiy va tashkiliy asoslar raqamli kadastr tizimini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib bermoqda. Shu bilan birga, tizimning samaradorligini oshirish uchun ma'lumotlarning turli manbalarda tarqoqligini kamaytirish, axborot tizimlari o'rtasidagi integratsiya va interoperabellikni kuchaytirish, kadastr ma'lumotlarining aniqligi va dolzarbligini muntazam ta'minlash zarur. Ayniqsa, turli davlat axborot tizimlarida mavjud ma'lumotlarning o'zaro mosligi va yagona standartlar asosida almashinuvi kadastr xizmatlarining tezkorligi hamda ishonchliligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Williamson I., Enemark S., Wallace J., Rajabifard A. Land Administration for Sustainable Development. — Redlands: ESRI Press, 2010.
2. O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi. 1998-yil 30-aprel.
3. O'zbekiston Respublikasining "Davlat kadastrlari to'g'risida"gi Qonuni. 2000-yil 15-dekabr.
4. O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonuni. 2015-yil 9-dekabr.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi farmoni. 2020-yil 5-oktabr.

